

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในอำเภอชุมแสง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน เพื่อประกอบเป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๑.๒ ลักษณะของการพัฒนา

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

๒.๒.๑ ความหมายของคุณธรรม

๒.๒.๒ ความหมายของจริยธรรม

๒.๒.๓ ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม

๒.๒.๔ ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

๒.๒.๕ องค์ประกอบของคุณธรรมจริยธรรม

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

๒.๓.๑ แนวคิดและทฤษฎีด้านคุณธรรม

๒.๓.๑ แนวคิดและทฤษฎีด้านจริยธรรม

๒.๔ สภาพพื้นที่ที่ศึกษา

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้ให้ความหมายไว้ว่า พัฒนา หมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี ถ้าเป็นกริยา ใช้คำว่า พัฒนา หมายความว่า ทำให้เจริญ คือ ทำให้เติบโตได้ งอกงาม ทำให้งอกงามและมากขึ้น^๑

พระราชวรมุนี ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า ในทางพุทธศาสนาการพัฒนา มาจาก คำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคนเรียกว่า ภาวนา กับ การพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดลอมต่างๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้าง ถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยาย ทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทาง วัตถุและได้เสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่า เจริญ นั้นไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูน ขึ้นอย่างเดียวนั้น แต่มีความหมายว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา คือ ตัดผม มีความหมายว่า รก เช่น นุสยา โลกวทณโน แปลว่า อย่าเป็นคนรกโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริงๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนาแต่เป็นหายนะซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา^๒

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี การพัฒนาเป็นเสมือนกลวิธีหรือมรรควิธี (Mean) ที่ทำให้เกิดผล (Ends) ที่ต้องการ คือ คุณภาพชีวิต ชุมชน และสังคมดีขึ้น^๓

จำนงค์ อติพัฒนสิทธิ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนา (Development) ไว้ว่าหมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งดำเนินไป ตามแผน หรือขั้นตอน ที่วางไว้พร้อมกับมีการประเมินผลการ ดำเนินการว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่

การพัฒนาเป็นกระบวนการทำให้เจริญก้าวหน้า หรือการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนา การพัฒนาสามารถมองได้ว่า เป็นทั้งสื่อและจุดหมายปลายทาง ในฐานะเป็นสื่อการพัฒนา เป็นกระบวนการ หรือเป็นหลักการปฏิบัติ ส่วนในฐานะเป็นจุดหมายปลายทางของการพัฒนาเป็น หลักการที่ได้รับการยอมรับ หรือเป็นอุดมการณ์ที่พึงปรารถนา ซึ่งสามารถไปใช้ปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลดี ตามที่มุ่งหวังไว้ได้ และขณะเดียวกันการพัฒนาสามารถมองได้ว่าเป็นตรรกะเชิงบ่งบอกถึงผลสำเร็จ แห่งความพยายามของมนุษย์ด้านใดด้านหนึ่ง

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๘, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๓๘.

^๒ พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), *ทางสายกลางของการศึกษาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖-๑๘.

^๓ ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, *การพัฒนาชุมชน : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. (กรุงเทพมหานคร : บากกอกบลิ๊ก, ๒๕๓๔), หน้า ๒.

การพัฒนาเกิดขึ้นจากความจำเป็นที่ว่า สภาพเดิมของสิ่งที่มีอยู่นั้นไม่เป็นที่พึงปรารถนาอีกต่อไป จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงใหม่เพื่อให้เป็นพึงปรารถนาแก่ส่วนรวม นอกจากนี้ การพัฒนาจากสมมติฐานที่ว่า สภาพของสิ่งที่เป็นอยู่ได้เปลี่ยนแปลงหันเหไปจากระเบียบเดิม ทำให้เกิดปัญหาและมีผลกระทบต่อส่วนรวม ดังนั้น จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้ดีขึ้นเหมือนเดิม หรือดีกว่าเดิมเพื่อไม่ให้มีผลกระทบในเชิงลบต่อส่วนรวมอีกต่อไป

การพัฒนาจริยธรรม (ethical development) คือ กระบวนการในการปลูกฝังให้เกิดความเจริญงอกงามทางจริยธรรมแก่บุคคล ให้บุคคลมีความประพฤติและการปฏิบัติสอดคล้องกับระเบียบแบบแผน และบรรทัดฐานที่สังคมบัญญัติไว้ และให้สอดคล้องกับหลักศีลธรรมอันดีงามทางศาสนา แนวทางการพัฒนาจริยธรรมที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาจิตใจ (spiritual development) ซึ่งเป็นกระบวนการในการสร้างจิตสำนึกที่ดี (consciousness) จิตสำนึกที่รับผิดชอบและรู้จักแยกแยะสิ่งที่ควรทำและสิ่งที่ไม่ควรทำออกจากกันได้ด้วยตนเอง ให้เกิดขึ้นอย่างถาวรในจิตใจของบุคคล^๔

สุภาพร สุขสวัสดิ์ กล่าวไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้มีความเจริญรุ่งเรือง และบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้^๕

สนธยา พลศรี การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่นๆ^๖

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ และพูนศิริ วัจนะภูมิ ได้ให้ความหมายของการพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบอุตสาหกรรม และการผลิตด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ด้วยนักวิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์ ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีนิยม เป็นสังคมสมัยใหม่ที่ทันสมัย^๗

^๔ จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์, การพัฒนาจริยธรรม, สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๔๑): ๖๒.

^๕ สุภาพร สุขสวัสดิ์, “การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสตรีรัตนบุรี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

^๖ สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

^๗ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ และพูนศิริ วัจนะภูมิ, “ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน”, ใน เอกสารการสอนชุดวิชาคหกรรมศาสตร์กับการพัฒนาชุมชน หน่วยที่ ๑-๗, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๔), หน้า ๙๕.

จากความหมายในด้านต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้มีความเจริญรุ่งเรืองและบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้

๒.๑.๒ ลักษณะของการพัฒนา

การพัฒนา อาจจัดแบ่งออกเป็น ๓ ด้านใหญ่ๆ ได้แก่

๑. การพัฒนาทางเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาด้านการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก การแลกเปลี่ยนการลงทุนเพื่อให้ประชาชนไม่ยากจน เป็นต้น

๒. การพัฒนาทางสังคม หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจ แบบแผน พฤติกรรม รวมตลอดทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคม เป็นต้น

๓. การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สร้างกระบวนการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย และประชาชนในประเทศมีสิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย เป็นต้น พรอมกันนั้น ยังได้จัดกลุ่มการให้ความหมายคำว่า การพัฒนา ออกเป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต (growth) อันเป็นการเพิ่มของผลผลิต (output) ซึ่งกระทำโดยระบบสังคม (social system) ร่วมกับสิ่งแวดล้อม (environment) เช่น การผลิตข้าวเพิ่มขึ้นการสร้างถนน สะพาน เขื่อน หรือบ้านเรือน ให้ประชาชนได้มีโอกาสใช้สิ่งเหล่านี้มากขึ้น

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบการกระทำ (development is change in the with performs) เช่น มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคม ระบบการเมือง และระบบบริหาร เป็นต้น

กลุ่มที่สาม มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเน้นที่วัตถุประสงค์เป็นหลัก ถ้าเป็นการบริหารจัดการก็ต้องบริหารจัดการด้วยวัตถุประสงค์ (Management by objectives) คือ การปฏิบัติงานมุ่งไปที่วัตถุประสงค์นั่นเองการพัฒนาตามความเห็นของกลุ่มนี้จึงขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ว่า ผู้กำหนดวัตถุประสงค์จะได้ระบุไว้อย่างไร มีอะไรบ้างที่ต้องการ ปัญหาต่อมาก็คือ วัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นนั้นมีเหตุผลหรือได้รับความเห็นชอบและการสนับสนุนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใด ซึ่งถ้าวัตถุประสงค์ของประเทศประชาชนในประเทศก็น่าจะเป็นผู้มีส่วนรับรู้สนับสนุนหรือได้ประโยชน์จากการพัฒนานั้นด้วย อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายจะมีการกำหนดไว่กว้าง ๆ เช่น เป็นการสร้างความเจริญก้าวหน้าในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นต้น

กลุ่มที่สี่ มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโดยการวางแผน เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงาน ตามความเห็นของกลุ่มนี้เน้นว่าการพัฒนาอยู่ที่การมีแผน และการนำแผนไปดำเนินการเพื่อกำหนดหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์นั้นๆ

กลุ่มที่ห้า มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายความว่าทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ โดยคุณลักษณะทั้งสองแง่นี้ไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด คือ ทั้งปริมาณและคุณภาพ ต้องควบคู่กันไปเสมอ ในแง่ของปริมาณ ผลของการพัฒนาสามารถมองเห็นได้เป็นวัตถุจับต้องและวัดผลได้ง่าย เช่น เงินเดือนเพิ่มขึ้น รายได้เพิ่มขึ้น มีถนนหนทางโรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือ โรงพยาบาล ส่วนในแง่คุณภาพจับต้องไม่ได้วัดผลได้ยาก เช่น การพัฒนาให้ประชาชนมีความซื่อสัตย์ สุจริต รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร รักระเบียบวินัยและความสะอาด เป็นต้นและเป็นความจริงเสมอว่า การพัฒนาส่วนใหญ่จะเน้นในแง่ของปริมาณทั้งสิ้น เพราะสามารถที่จะวัดได้ ยิ่งสังคมเจริญมากขึ้นเท่าไร การพัฒนาจำต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่รู้เฉพาะเรื่องของสาขาที่ตนชำนาญ โดยขาดความสนใจในความเป็นมนุษย์ในวงกว้างออกไป การวัดผลการพัฒนาจึงเน้นไปที่ความสำเร็จในด้านสาขาวิชาชีพของตนเป็นส่วนใหญ่ เช่น นักเศรษฐศาสตร์จะวัดผลสำเร็จของตนด้วยการเพิ่มผลผลิต รายได้ประชาชาติ เพิ่มการส่งสินค้าออกเพิ่มการอุตสาหกรรม และเพิ่มการลงทุน เป็นต้น โดยคำนึงถึงมนุษย์น้อยมาก^๔

จากที่ได้กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า ลักษณะของการพัฒนาเป็นสิ่งที่ต้องมองเห็น โดยมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน เน้นว่าการพัฒนาอยู่ที่การมีแผน และการนำแผนไปดำเนินการเพื่อกำหนดหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์นั้นๆ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

๒.๒.๑ ความหมายของคุณธรรม

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร คำว่า “คุณธรรมจริยธรรม” นี้ เป็นคำที่คนส่วนใหญ่จะกล่าวควบคู่กันเสมอ จนทำให้เข้าใจผิดได้ว่า คำทั้งสองคำมีความหมายอย่างเดียวกันหรือมีความหมายเหมือนกัน แท้ที่จริงแล้วคำว่า “คุณธรรม” กับคำว่า “จริยธรรม” เป็นคำแยกออกได้ ๒ คำ และมีความหมายแตกต่างกันคำว่า “คุณ” แปลว่า ความดี มีประโยชน์ เป็นคำที่มีความหมายเป็นทางนามธรรม ส่วนคำว่า “จริย” แปลว่า ความประพฤติปฏิบัติที่ควรประพฤติซึ่งเป็นคำที่มีความหมายทางรูปธรรม ส่วนคำว่า “ธรรม” มีความหมายหลากหลายประการ เช่น ความดี หลักคำสอนของศาสนา หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันจะได้เป็นคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้น จึงควรที่ผู้บริหารจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำสองคำนี้ให้ถ่องแท้ก่อนซึ่งมีผู้ให้ความหมายต่างๆ ดังนี้

^๔ ส. ศิวรักษ์, ศาสนากับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประชาชนจำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๘-๕๑; และ อี.เอฟ. ชูเมกเกอร์ (แต่ง) รังสรรค์ชนะพันธุ์ (แปล), เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : ศิวพรการพิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า ๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า คุณธรรมเป็นคุณภาพของจิตใจ กล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีตและประเสริฐ เช่น ความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และจาคะ^๙

๑. เมตตา คือ ความรักปรารถนาดี เป็นมิตร อยากให้ผู้อื่นมีความสุข
๒. กรุณา คือ ความสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่นมีความสุข
๓. มุทิตา คือ ความพลอยยินดีพร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุนผู้ที่ประสบความสำเร็จให้มีความสุขหรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม
๔. อุเบกขา คือ การวางตัววางใจเป็นกลาง เพื่อรักษารธรรมเมื่อผู้อื่นควรจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาตามเหตุและผล
๕. จาคะ คือ ความมีน้ำใจเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้ความหมายของคุณธรรมว่าเป็นสภาพคุณงามความดี^{๑๐}

ประกาศรี สืหอไพ กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง หลักจริยธรรมที่สร้างความรู้สึกลึกซึ้งดี ชอบชั่วดี มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี^{๑๑}

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ประมวลจากการประชุมระดมความคิด สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์ เป็นความดีงาม เป็นมโนธรรม เป็นเครื่องประดับประดาใจ ให้เกลียดความชั่ว กลัวบาป ใฝ่ความดี และเป็นเครื่องกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกลึกซึ้งดี ชอบ เกิดจิตสำนึกที่ดีมีความสงบเย็นภายใน^{๑๒}

นิภา มลิณทวิสมัย กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นคุณ เป็นสภาวะธรรมของคุณงามความดี^{๑๓}

โสกราตีส (Socrates) กล่าวว่า คุณธรรม คือ ความรู้ (Virtue is knowledge) การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรม คือ การแสวงหาคุณธรรม เพราะคุณธรรม คือ ความรู้ที่

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : กองการพิมพ์ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กพผ., ๒๕๔๐), หน้า ๑๔.

^{๑๐} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๖๓.

^{๑๑} ประกาศรี สืหอไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๘.

^{๑๒} สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, **รายงานเบื้องต้นการเสริมสร้างคุณธรรมในระบบการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๐), หน้า ๘.

^{๑๓} นิภา มลิณทวิสมัย, **วิธีการสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม**, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔.

แท้จริง ถ้าบุคคลรู้และเข้าใจถึงธรรมชาติของความจริงแล้ว เขาจะไม่พลาดจากการประกอบความดี ละเว้นความชั่ว คุณธรรมที่ทำให้คนเป็นมนุษย์มี ๕ ประการ คือ

๑. ปัญญา หรือความรู้ (wisdom) หมายถึง รู้ว่า อะไรดี อะไรไม่ดี
๒. การปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนา (duty) คือ การทำความดี การเคารพยกย่องสิ่งที่ควรเคารพ เช่น พระผู้เป็นเจ้า พระธรรม การปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา
๓. ความกล้าหาญ (courage) คือ กล้าในสิ่งที่ควรกล้าและกล้าในสิ่งที่ควรกลัว
๔. การควบคุมตนเอง (self control หรือ temperance) คือ การใช้ปัญญาควบคุมอารมณ์ความรู้สึก
๕. ความยุติธรรม (justice) คือ การปฏิบัติต่อผู้อื่นและต่อตัวเองอย่างเหมาะสม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น^{๑๔}

อริสโตเติล (Aristotle) ได้นำคุณธรรมของเพลโต (Plato) มาอธิบายว่า คุณธรรม ได้แก่ การเดินสายกลางระหว่างความไม่พอดีและความพอดี หรือคุณธรรม คือ ความพอดี พองาม ไม่เอียงสุดไปทางด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ความกล้าหาญ จะอยู่ระหว่างความบ้าบิ่นและความขลาด ความสุภาพ อยู่ระหว่างความซื่อายกับความไร้ยางอาย และความเอื้อเฟื้ออยู่ระหว่างความพุ่มเพื่อกับความตระหนี่ คุณธรรมจึงแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. คุณธรรมทางสติปัญญา เป็นเรื่องของความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เป็นส่วนหนึ่งของวิญญาณที่มีเหตุผล และหน้าที่ของวิญญาณ คือ ความรู้ และค้นหาความจริงนั่นเอง
๒. คุณธรรมทางศีลธรรม เป็นส่วนหนึ่งของวิญญาณ อยู่ในรูปคำสอน และมุ่งเพื่อความดีงาม ความมีคุณธรรม คือ คนที่มีความพอดี ทำด้วยเจตนาดี มีเหตุผล เห็นแก่ส่วนรวม^{๑๕}

เพลโต (Plato) กล่าวว่า คุณธรรม คือ การปฏิบัติที่ดีตามหน้าที่ของวิญญาณ และคุณธรรมไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยบังเอิญ เพราะมนุษย์จะต้องรู้ว่าเขากำลังทำอะไร เพื่ออะไร และทำอะไร คุณธรรมจึงเกิดจากความรู้ ไม่ใช่ความรู้ทางทฤษฎีแต่เป็นความรู้ที่มาจากการปฏิบัติจริง คุณธรรมตามแนวคิดของเพลโต มี ๔ ประการ คือ

๑. ปัญญาหรือความรู้ (wisdom) คือ การหยั่งรู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรดี อะไรไม่ดี อะไรควรประพฤติ หรืออะไรไม่ควรประพฤติ
๒. ประมาณ (temperance) คือ การรู้จักควบคุมตัวเองให้อยู่ในขอบเขตของจุดมุ่งหมายชีวิต มีความรับผิดชอบ รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง

^{๑๔} Socrates, อ้างถึงใน อมรา เล็กเริงสินธุ์, **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓.

^{๑๕} Aristotle, อ้างถึงใน อมรา เล็กเริงสินธุ์, **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

๓. กล้าหาญ (courage) คือ กล้าเสี่ยงต่อความยากลำบากอันตราย เพื่ออุดมการณ์ของตนเอง หรือด้วยมั่นใจว่าได้กระทำดีที่สุดแล้ว

๔. ยุติธรรม (justice) คือ การให้ทุกคนอย่างเหมาะสม เช่น การให้แก่ตนเอง ครอบครัว มิตรสหาย ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา อย่างมีเหตุผลอันควร^{๑๖}

ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ กล่าวว่า คุณธรรม คือ สภาพแห่งความดีงาม สงบสุขและสันติสุข^{๑๗}

วศิน อินทสระ กล่าวตามหลักจริยศาสตร์ว่า คุณธรรม คือ อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสม อยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากการพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน คุณธรรมสัมพันธ์กับหน้าที่เป็นอย่างมาก เพราะการทำหน้าที่จนเป็นนิสัยจะกลายมาเป็นอุปนิสัย อันดีงามที่สั่งสมในดวงจิต เป็นบารมี ลักษณะอย่างเดียวกันนี้ ถ้าเป็นฝ่ายชั่วเรียกว่า “อาสวะ” คือ กิเลสที่หมักหมมในดวงจิต ย่อมจิตให้เศร้าหมองเกราะกรังด้วยความชั่วนานาประการ กลายเป็นสันดานชั่วทำให้แก้ไขยาก สอนยาก กล่าวโดยสรุป คุณธรรม คือ ความกล้าเลิศแห่งอุปนิสัย ซึ่งเป็นผลของการกระทำหน้าที่จนกลายเป็นนิสัยนั่นเอง^{๑๘}

ธีรรัตน์ กิจจารักษ์ ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า คุณธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติในสังคม และทำให้บุคคลมีการพัฒนา จนกระทั่งพฤติกรรมเป็นของตนเอง มาตรฐานการตัดสินของสังคมจะเป็นเครื่องตัดสินว่า การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นเรื่องที่ผิดหรือถูก^{๑๙}

จะเห็นได้ว่า คุณธรรม หมายถึง หลักของความดี ความงาม ความถูกต้อง ในการแสดงออกทั้งกาย วาจาใจ ของแต่ละบุคคล ซึ่งยึดมั่นไว้เป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย ซึ่งอาจส่งผลให้การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

จากความหมายของคุณธรรมดังกล่าวมาข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า คุณธรรม คือ หลักของความประพฤติอันดีงามที่มีอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งยึดมั่นไว้เป็นหลักของการประพฤติปฏิบัติ จนเป็นนิสัย ทำให้บุคคลประพฤติชอบด้วยกาย วาจาใจ ซึ่งส่งผลให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม

^{๑๖} Plato, อ้างถึงใน อมรา เล็กเริงสินธุ์. **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓.

^{๑๗} ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, **การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่เน้นความมีวินัยและความเป็นประชาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑), หน้า ๔๖.

^{๑๘} วศิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๖.

^{๑๙} ธีรรัตน์ กิจจารักษ์, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (เพชรบูรณ์ : คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

๒.๒.๒ ความหมายของจริยธรรม

พระเมธีธรรมาภรณ์ กล่าวว่า จริยธรรม คือ แนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม^{๒๐}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้ความหมายของจริยธรรมว่า คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม^{๒๑}

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ประมวลจากการประชุมระดมความคิด สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่พึงประพฤติปฏิบัติ มีพฤติกรรมที่พึงงามต้องประสงค์ของสังคมเป็นหลักหรือกรอบที่ทุกคนกำหนดไว้ เป็นแนวปฏิบัติสำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เกิดความสงบร่มเย็นเป็นสุข เกิดความรักสามัคคี เกิดความอบอุ่น มั่นคง และปลอดภัยในการดำรงชีวิต เช่น ศีลธรรม กฎหมาย ธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น^{๒๒}

บุญมี แท่นแก้ว ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง หลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่พึงงามถูกต้อง อันเป็นที่ประสงค์ของสังคม^{๒๓}

พยุงศักดิ์ จันทรสุรินทร์ กล่าวว่า จริยธรรมมีความสัมพันธ์กับสภาพการณ์และองค์ประกอบอื่นๆ พัฒนาการทางจริยธรรมจึงเน้นถึงสติปัญญาและการเรียนรู้ของมนุษย์ ในการปรับตัวและการสร้างความสมดุล ระหว่างสติปัญญาและสภาวะแวดล้อมที่จะทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ และจะต้องมีความต่อเนื่องและพัฒนาขึ้นตามวุฒิภาวะของแต่ละบุคคลนั้นๆ^{๒๔}

มัณฑุภา ว่องวีระ นิยามคำว่า จริยธรรม คือ กฎเกณฑ์ความประพฤติที่มนุษย์ควรประพฤติ โดยได้จากหลักการทางศีลธรรม หลักปรัชญา วัฒนธรรม กฎหมาย หรือจารีตประเพณีเพื่อเสริมสร้างมนุษย์สมบัติที่มีอยู่แล้วในตัวมนุษย์โดยธรรมชาติ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม นอกจากนี้ จริยธรรมยังใช้เป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจเลือกความประพฤติ การกระทำที่ถูกต้องเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ด้วย^{๒๕}

^{๒๐} พระเมธีธรรมาภรณ์, ความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรม จริยศาสตร์ และจริยศึกษาความรู้คู่คุณธรรม, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๙.

^{๒๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๕๖), หน้า ๓๐๓.

^{๒๒} สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานเบื้องต้น การเสริมสร้างคุณธรรมในระบบการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๐), หน้า ๙-๑๐.

^{๒๓} บุญมี แท่นแก้ว, จริยธรรมกับชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๒๔} พยุงศักดิ์ จันทรสุรินทร์, การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่เน้นความมีระเบียบวินัยและความเป็นประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑), หน้า ๒-๓.

^{๒๕} มัณฑุภา ว่องวีระ, จริยธรรมกับการพยาบาล, (สงขลา : ขานเมืองการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ กล่าวว่า จริยธรรม คือ สิ่งที่ได้รับการปลูกฝังขัดเกลาพัฒนาขึ้นจากแรงขับพื้นฐานภายในจิตใจสำนึกของตน กระบวนการขัดเกลานั้นอยู่ในรูปของการเลียนแบบ (identification) ด้วยวัตถุประสงค์ที่จะปรับตัว ตามมาตรฐานของพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในสังคม^{๒๖}

นิภา มลิณทวิสมัย กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นจริยามารยาท เป็นสภาวะธรรมที่ควรประพฤติปฏิบัติ^{๒๗}

พิภพ วังเงิน กล่าวว่า จริยธรรม คือ กิริยามารยาท การประพฤติปฏิบัติที่สังคมปรารถนา เป็นแนวทางเพื่อบรรลุชีวิตที่ดีงามทั้งทางกาย วาจา ใจ (ทำ พูด คิด) เป็นไปในทางที่ดีและละเว้นสิ่งที่ไม่ดีต่อปทัสถานของสังคม (social norm)^{๒๘}

จากความหมายของจริยธรรมที่กล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่า จริยธรรมเป็นความประพฤติของบุคคล เป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงามเหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของสังคมเพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม

๒.๒.๓ ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม

จากความหมายของคุณธรรมและจริยธรรมดังกล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า “คุณธรรมจริยธรรม” หมายถึง หลักแห่งความประพฤติดี เป็นพฤติกรรมการแสดงออกอันเนื่องมาจากสภาพคุณงามความดีในจิตใจ ตามหลักศีลธรรม ปรัชญา ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปตามความสำนึกในจิตใจ กระทำเพราะเป็นสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ไม่ใช่เพราะมีกฎระเบียบหรือสภาพบังคับให้ต้องกระทำ ถ้าผู้ใดมีคุณธรรมในจิตใจแล้วแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม ก็จะได้ชื่อเป็นผู้มีจริยธรรมอันงดงาม ดังนั้น คำว่า “คุณธรรม จริยธรรม” เป็นคำที่คนส่วนใหญ่จะกล่าวควบคู่กันเสมอ

^{๒๖} พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖๓.

^{๒๗} นิภา มลิณทวิสมัย, วิธีการสอนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔.

^{๒๘} พิภพ วังเงิน, จริยธรรมทางธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

๒.๒.๔ ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรมจริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคน ดังพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ณ ท้องสนามหลวง เมื่อวันจันทร์ที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ ไว้ ดังนี้

“...คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ มีอยู่สี่ประการ ประการแรก คือ การรักษาสัจ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติอยู่ในความสัจ ความดีนั้น ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์...”^{๒๙}

คุณธรรมและจริยธรรมเป็นเสมือนบัพัณญัตติของความคิดและความงามของจิตใจที่ส่งผลให้บุคคลประพฤติดีประพฤติชอบ นักจริยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้ให้ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรมทั้งที่เป็นพื้นฐานของความคิดและความหมายที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับพฤติกรรมในด้านอื่นๆ ด้วย

อมรา เล็กเริงสินธุ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรมจริยธรรม เป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคน คุณธรรมเป็นเรื่องนามธรรม เกี่ยวกับความดีที่อยู่ภายในจิตใจ คุณธรรมเป็นพฤติกรรมหรือลักษณะการแสดงออกของคนเราจากภายใน เป็นสิ่งดีที่แสดงออกทางกาย วาจา หรือจิตใจ ทั้งคุณธรรมจริยธรรม เป็นคำที่มีความเกี่ยวข้องกันในด้านคุณงามความดี กล่าวคือ จริยธรรม คือ ความประพฤติที่ถูกตองดีงาม ทั้งกายและวาจา สมที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ตนเองและคนในสังคมรอบข้างมีความสุข สงบ เยือกเย็น จริยธรรมเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยที่ดี โดยกระทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอเป็นนิสัย ผู้มีความประพฤติดีงามอย่างแท้จริงจะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกในด้านดีอยู่จนเป็นนิสัยความประพฤติดีงามอย่างแท้จริง จะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกในด้านดีตลอดเวลา คือ มีคุณธรรมอยู่ในจิตใจ หรืออาจกล่าวได้ว่า จริยธรรมเป็นเรื่องของการประพฤติปฏิบัติ เป็นพฤติกรรมภายนอก ส่วนคุณธรรมเป็นสภาพคุณงามความดีภายในจิตใจ ซึ่งทั้งสองส่วนต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน พฤติกรรมของคนที่แสดงออกมาทั้งทางกายและวาจานั้น ย่อมเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์และเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ

^{๒๙} พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า วันที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๕, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.rspg.or.th> [๙ มิ.ย. ๒๕๕๙].

และสติปัญญา การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคล จึงต้องพัฒนาทั้ง ๓ ด้านควบคู่กันไป คือ การพัฒนาด้านสติปัญญา ด้านจิตใจ และด้านพฤติกรรม^{๓๐}

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี กล่าวว่า “จริยธรรม” เป็นคำที่สื่อถึงคุณภาพจิตใจคน เป็นเรื่องที่อยู่ในภายในใจคน ส่วนคุณธรรมเป็นคำที่สื่อแสดงถึงคุณภาพทางจิตใจเช่นเดียวกับจริยธรรม แต่ขณะเดียวกันก็สื่อแสดงถึงควมมีตัวตนของมันเองด้วย จริยธรรมมีความหมายที่ใช้หนักไปทางความประพฤติที่ดีงาม หรือถูกต้องกับมติของสังคมมากกว่า ส่วนคุณธรรมเน้นเรื่องภายในจิตใจอย่างแท้จริง^{๓๑}

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ มาตรา ๒๓ การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา มาตรา ๒๔ (๔) ได้บัญญัติแนวการจัดการกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา มาตรา ๒๘ หลักสูตรการศึกษาระดับต่างๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคลตามมาตรา ๑๐ วรคสอง วรคสามและวรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลและศักยภาพ สาระหลักสูตรทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม^{๓๒}

วศิน อินทสระ ได้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของจริยธรรม ดังจะกล่าวโดยย่อดังนี้

๑. จริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคงและความสงบสุขของปัจเจกชน สังคมและประเทศชาติอย่างยิ่ง รัฐควรส่งเสริมประชาชนให้มีจริยธรรมเป็นอันดับแรก เพื่อให้เป็นแกนกลางของการพัฒนาด้านอื่นๆ ทั้งเศรษฐกิจ การศึกษา การเมืองการปกครอง ฯลฯ การพัฒนาที่ขาดจริยธรรมเป็นหลักยึดย่อมเกิดผลร้ายมากกว่าดี เพราะผู้มีความรู้แต่ขาดคุณธรรม ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายได้มากกว่าผู้ด้อยความรู้ โดยท่านกล่าวว่า “ผู้มีความรู้แต่ไม่รู้วิธีที่จะประพฤติตน ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายได้มากกว่าผู้มีความรู้น้อย ถ้าเปรียบความรู้เหมือนดิน จริยธรรมย่อมเป็นเหมือนน้ำ ดินที่ไม่มีน้ำยึดเหนี่ยวเกาะกุมย่อมเป็นฝุ่นละอองให้ความรำคาญ

^{๓๐} อมรา เล็กเริงสินธุ์, **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมอธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๖-๗.

^{๓๑} ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมบุรณ์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๕๕.

^{๓๒} พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, **ราชกิจจานุเบกษา** เล่มที่ ๑๑๖, ตอนที่ ๗๔ ก (๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒), หน้า ๗-๙.

มากกว่าให้ประโยชน์ คนที่มีความรู้แต่ไม่มีจริยธรรมจึงมักเป็นคนที่ก่อความรำคาญหรือเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอยู่เนืองๆ”

๒. การพัฒนาบ้านเมือง ต้องพัฒนาจิตใจคนก่อน หรืออย่างน้อยก็ให้พร้อมๆ ไปด้วยกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาวิชาการอื่นๆ เพราะการพัฒนาที่ไม่มีจริยธรรมเป็นแกนนำนั้น จะสูญเสียและเกิดผลเสียเป็นอันมากทำให้บุคคลลุ่มหลงในวัตถุและอบายมุข การที่เศรษฐกิจต้องเสื่อมโทรม ประชาชนทุกข์ยาก เพราะคนในสังคมละเลยจริยธรรม กอบโกยทรัพย์สินเป็นประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไปขาดความเมตตาปราณี แล้งน้ำใจในการดำเนินชีวิตซึ่งกันและกัน

๓. จริยธรรม มิได้หมายถึง การถือศีล กินเพล เข้าวัดฟังธรรม จำศีลภาวนา โดยไม่ช่วยเหลือทำประโยชน์ให้แก่สังคม แต่จริยธรรมหมายถึงความประพฤติ การกระทำและความคิดที่ถูกต้องเหมาะสมการทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ เว้นสิ่งควรเว้น ทำสิ่งควรทำ ด้วยความฉลาดรอบคอบ รู้เหตุรู้ผล ถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล ดังนั้น จะเห็นว่าจริยธรรมจึงจำเป็นและมีคุณค่าสำหรับทุกคนในทุกวิชาชีพทุกสังคม สังคมจะอยู่รอดด้วยจริยธรรม

๔. การทุจริต คดโกง การเบียดเบียนกันในรูปแบบต่างๆ อันเป็นเหตุให้สังคมเสื่อมโทรม มีสาเหตุมาจากการขาดจริยธรรมของคนในสังคม ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนี้น่าจะพอเลี้ยงชาวโลกไปได้อีกนาน ถ้าชาวโลกช่วยกันละทิ้งความละโมภโลภมาก แล้วเรามีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ช่วยกันสร้างสรรค์สังคม ยึดเอาจริยธรรมเป็นทางดำเนินชีวิต ไม่ใช่ยึดเอาลาภยศความมีหน้ามีตาในสังคมเป็นจุดหมาย ถ้าสิ่งนั้นจะเกิดขึ้นก็ถือเป็นเพียงผลพลอยได้และนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการประพடுத்தธรรม เช่น อาศัยลาภผลเป็นเครื่องมือในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ อาศัยยศและความมีหน้ามีเกียรติในสังคม เป็นเครื่องมือในการจูงใจคนผู้เคารพนับถือเข้าหาธรรม

๕. จริยธรรมสอนให้เราเลิกดูหมิ่นกดขี่คนจน ให้เอาใจใส่ดูแลเอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นบุพการีของชาติ สอนให้เราถ่อมตัวเพื่อเข้าหากันได้ดีกับคนทั้งหลาย และไม่วางโตโอหังอวดดีหรือก้าวร้าวผู้อื่น สอนให้เราลดทิฐิฐานะลงให้มากๆ เพื่อจะได้มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความจริง ไม่หลงสำคัญตัวว่ารู้ดีกว่า มีความสามารถกว่าใคร ผู้นำที่มีจริยธรรมสูงย่อมเป็นที่เคารพกราบไหว้ของทั้งหลายได้อย่างสนิทใจ เราควรเลือกผู้นำที่สามารถนำความสุขทางใจมาสู่มวลชนได้ด้วย เพื่อสันติสุขจะเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอก ความแข็งแกร่งทางกำลังกายกำลังทรัพย์และอาวุธนั้น ถ้าปราศจากความแข็งแกร่งทางจริยธรรมเสียแล้ว บุคคลหรือประเทศชาติจะมั่นคงอยู่ได้ไม่นาน สังคมที่เจริญมั่นคงต้องมีจริยธรรมเป็นเครื่องรับรอง หรือเป็นแกนกลาง เหมือนถนนที่มั่นคงหรือตึกที่แข็งแรง เขาใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก แม้เหล็กจะไม่ปรากฏออกมาให้เห็นภายนอก แต่มีความสำคัญอยู่ภายใน

นายช่างย่อมรู้ดี ทำนองเดียวกันกับบัณฑิต ย่อมมองเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่าจริยธรรมมีความสำคัญในสังคมเพียงใด^{๓๓}

จากข้อความที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พอสรุปได้ว่าคุณธรรมจริยธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคน ปัญหาของสังคมไทยที่ประสบพบเห็นอยู่ทุกวันนี้เกิดจาก “คน” ปัญหาเริ่มต้นที่ “คน” และมีผลกระทบถึง “คน” การแก้ปัญหาสังคมไทยจึงต้องแก้ด้วย “การพัฒนาคน” เพื่อให้คนมีปัญญา มีความรู้มีคุณธรรมและมีทักษะในการแก้ปัญหาชีวิต ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าเราจะพัฒนาคนอย่างไรเพื่อให้คนมีชีวิตที่ดีงามสามารถใช้ความรู้และแก้ปัญหาได้ สร้างสรรค์ได้ ปฏิบัติต่อเทคโนโลยีอย่างถูกต้อง อยู่ในระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้ บริโภคผลผลิตด้วยปัญญา รู้อะไรดี อะไรชั่ว มีทัศนคติทางจริยธรรมที่เหมาะสม ฯลฯ ทั้งหมดนี้เป็นคุณสมบัติของคนที่มีคุณธรรม การจัดการศึกษาคงต้องยึดหลักสำคัญคือ “ให้ความรู้คู่คุณธรรม” สังคมไทยจึงจะมีสมาชิกของสังคมที่เป็นทั้งคนเก่งและคนดี

การพัฒนาจริยธรรมจึงเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้บุคคลในสังคมเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ มีลักษณะนิสัยสามารถควบคุมความประพฤติของตนให้อยู่ในขอบเขตที่ดีงาม มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนโดยไม่ต้องใช้กฎหมายหรือกฎเกณฑ์จากภายนอกมาบังคับ เพราะผู้ที่มีจริยธรรมในระดับสูง จะเป็นผู้ที่สามารถควบคุมตนเองได้ดีกว่า ผู้ที่มีจริยธรรมในระดับรองลงมา สรุปว่า การพัฒนาสติปัญญาควบคู่ไปกับการพัฒนาจริยธรรม จะปลูกฝังกล่อมเกลายาวนานให้มีคุณลักษณะตามความต้องการของสังคมได้เป็นอย่างดี^{๓๔}

๒.๒.๕ องค์ประกอบของคุณธรรมจริยธรรม

กรมวิชาการ ได้จัดทำเอกสารประกอบการประชุมเกี่ยวกับจริยธรรมไทย สรุปว่าจริยธรรมของบุคคลมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

๑. ด้านความรู้ (moral reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้อง ดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกต้อง ออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยการคิด

๒. ด้านอารมณ์ความรู้สึก (moral attitude and belief) คือ ความพึงพอใจ ความศรัทธาเลื่อมใส ความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติงาน

๓. ด้านพฤติกรรม (moral conduct) คือ การกระทำหรือการแสดงออกของบุคคลในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งเชื่อว่าเกิดจากอิทธิพลของทั้ง ๒ องค์ประกอบ ข้างต้น

การพัฒนาคนในด้านจริยธรรม จึงต้องพัฒนา ๓ ด้าน เพราะพฤติกรรมของคนที่แสดงออกมา ทั้งทางกายและทางวาจานั้น จะมีความสัมพันธ์กับทางจิตใจและสติปัญญา โดยเริ่มจากการ

^{๓๓} วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๑), หน้า ๖-๘.

^{๓๔} ทศนีย์ ผลเนืองมา และคณะ, รายงานการวิจัยรูปแบบของการจัดประสบการณ์เพื่อปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็กนักเรียนด้วยการสอนเป็นคณะ, โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยฝ่ายประถม, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

พัฒนาองค์ประกอบสำคัญ อันดับแรก ได้แก่ ปัญญาหรือความรู้ จะส่งเสริมให้บุคคลแสดงพฤติกรรมในทางที่ถูกต้อง ควบคุมอารมณ์และความรู้สึก^{๓๕}

ประกาศรี สืหอไพ ได้กล่าวว่า จริยธรรมเป็นเครื่องกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นแนวทางให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย ได้แบ่งองค์ประกอบของจริยธรรมเป็น ๓ ประการ คือ

๑. ระเบียบวินัย (discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง สังคมที่ขาดกฎเกณฑ์ ทุกคนสามารถทำทุกอย่างได้ตามอำเภอใจ ย่อมเดือดร้อนระส่ำระสาย ขาดผู้นำผู้ตาม ขาดระบบที่กระชับ ขาดความเข้าใจที่เป็นแบบแผนให้ยึดถือปฏิบัติ การหย่อนระเบียบวินัยทำให้เกิดการละเมิดสิทธิและหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละบุคคล ขาดได้ไว้ระเบียบวินัยย่อมยากที่จะพัฒนาไปให้ทัดเทียมกับชาติอื่น จึงควรประพฤติตามจารีตประเพณีของสังคม

๒. สังคม (society) การรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผน ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน เป็นกลุ่มชนที่ขยายวงกว้างเรียกว่า “สังคม”

๓. อิสระเสรี (autonomy) ความมีสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับ ก่อให้เกิดความอิสระ สามารถดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาและประสบการณ์ในชีวิต มีความสุข อยู่ในระเบียบวินัยและสังคมของตน เป็นค่านิยมสูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้วสามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเองและชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองคลองธรรมสามารถปกครองตนเองได้^{๓๖}

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ ได้กล่าวถึง องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ดังนี้

๑. บิดา มารดา บ้าน หรือสถาบันครอบครัว เป็นแหล่งแรกที่ทำหน้าที่ปลูกฝังและหล่อหลอม ตลอดจนถ่ายทอดลักษณะอันทรงคุณธรรมและจริยธรรมแก่สมาชิกในครอบครัว และต้องทำหน้าที่นี้ต่อไป แม้เด็กจะเข้าไปรับการศึกษาอบรมในโรงเรียนระดับต่างๆอยู่แล้วก็ตาม

๒. ญาติผู้ใหญ่และสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัว เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังและหล่อหลอมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กในครอบครัวเช่นเดียวกัน โดยปกติเด็กจะเรียนรู้เจตคติเชิงจริยธรรมจากผู้ใหญ่ ด้วยการสังเกตและเลียนแบบมากกว่าที่จะได้จากการฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่โดยตรง หากผู้ใหญ่เป็นผู้มีลักษณะเด่นเป็นที่ยกย่องบูชาแก่เด็กมาก เด็กจะมีแนวโน้มเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่มากขึ้นเท่านั้น

^{๓๕} กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, **แนวทางพัฒนาจริยธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการประชุม, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

^{๓๖} ประกาศรี สืหอไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๘.

๓. เพื่อนๆ ของเด็ก เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดค่านิยมทางคุณธรรมและจริยธรรมบางอย่างให้เด็กได้รับรู้ รับผิดชอบต่อปฏิบัติ เพื่อให้เกิดพฤติกรรมคล้ายตามเพื่อนๆ ได้ นอกจากนี้ การเรียนรู้เชิงจริยธรรมของเด็กก็มีใช้มาจากเพื่อนๆ เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังได้มาจากการได้กระทำกิจกรรมร่วมกัน การเข้าใจกันและกัน ในระหว่างเด็กวัยเดียวกันเองด้วย ซึ่งเพื่อนๆ ดังกล่าวนี้นี้ รวมทั้งเพื่อนในโรงเรียนและเพื่อนนอกโรงเรียนด้วย

๔. พระสงฆ์หรือผู้นำทางคุณธรรมและจริยธรรมในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือท้องถิ่นที่เด็กหรือนักเรียนอยู่นั้น เป็นที่เคารพนับถือของผู้ใหญ่ในสังคมนั้น และได้รับมอบหมายให้เป็นผู้อบรมสั่งสอนด้านคุณธรรมแก่ประชาชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่นนั้น จะมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กหรือนักเรียนนักศึกษาในท้องถิ่นนั้นด้วย

๕. สื่อสารมวลชนหรือสื่อมวลชนทุกรูปแบบในปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการปลูกฝังหรือเปลี่ยนแปลงเจตคติ ค่านิยม ตลอดจนรูปแบบของพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน นักเรียน นักศึกษา หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ตลอดจนโปสเตอร์ ภาพยนตร์ บทเพลง หนังสืออ่าน เป็นทั้งเครื่องปลูกฝังค่านิยมทางคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนทุกวัย และในขณะเดียวกันถ้าสิ่งเหล่านี้ไม่ได้รับความสนใจด้านที่จะช่วยปลูกฝังความมีคุณธรรมที่ดีแก่เด็กและเยาวชนแล้ว ยังอาจเป็นเครื่องทำลายหรือขวางกั้นการปลูกฝังและหล่อหลอมให้เด็กนักเรียนนักศึกษาให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงปรารถนาได้ด้วย

๖. โรงเรียนหรือสถานศึกษา ซึ่งรวมถึงการจัดสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา การบริหารและการให้บริการต่างๆ ในสถานศึกษา การเป็นตัวอย่างอันดีงามของครูอาจารย์ การเรียนการสอนวิชาต่างๆ ตามหลักสูตร การเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวกับจริยศึกษา โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมต่างๆ ในสถานศึกษา^{๓๗}

สุชาติ น้าประสานไทย ได้กล่าวถึง การองค์ประกอบต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรม จำแนกเป็น ๓ ประการ ดังนี้

๑. องค์ประกอบด้านกายภาพ ได้แก่ การศึกษา อายุ และเพศของบุคคล

๒. องค์ประกอบทางบุคลิกภาพ ได้แก่

๒.๑) ลักษณะที่มุ่งอนาคต หมายถึง ความปรารถนาที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี แม้จะเผชิญอุปสรรคต่างๆ ก็ไม่ย่อท้อ ทั้งนี้โดยมุ่งที่จะให้เกิดผลสำเร็จที่พึงปรารถนาตามความปรารถนาในอนาคตเป็นหลัก

^{๓๗} พระครูประโชติจันทร์ทิม (นาม จันทโชโต), การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม นักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ หอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๖.

๒.๒) เจตคติต่อกฎหมาย ความเป็นระเบียบและศีล ๕ หมายถึง ความคิดเห็น ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อกฎหมาย ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของศีล ๕

๓. องค์ประกอบทางสภาพแวดล้อม ได้แก่ ฐานะทางครอบครัว ผู้เลี้ยงดู วิธีการอบรมเลี้ยงดู การใช้สื่อมวลชน สภาพแวดล้อมที่โรงเรียนและอิทธิพลต้นแบบ

จากการศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน สามารถสรุปปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบหลัก ได้ดังนี้

๑. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา

๒. ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางบ้าน ด้านการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งปลูกฝังด้านปัญญา พัฒนากระบวนการคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ และมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ โดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถแก้ปัญหาขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ดังนั้น การจะพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และดำเนินชีวิตที่ดี มีความสุข คุณธรรมพื้นฐานสำคัญที่ควรเร่งปลูกฝังมี ๘ ประการ ประกอบด้วย

๑. ขยัน คือ ความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ อดทนไม่ท้อถอยเมื่อพบอุปสรรค ความขยันต้องควบคู่กับการใช้ปัญญา แก้ปัญหาจนเกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย

ผู้ที่มีความขยัน คือ ผู้ที่ตั้งใจทำอย่างจริงจังต่อ เรื่องในเรื่องที่ถูกที่ควร เป็นคนสู้งาน มีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

๒. ประหยัด คือ การรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ

ผู้ที่มีความประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า รู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

๓. ซื่อสัตย์ คือ ประพฤติตรง ไม่เอินเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มีความจริงใจ ปลอดจากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติ

ผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรง ทั้งต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพ ตรงต่อเวลา ไม่ใช้เล่ห์กล คดโกง ทั้งทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง

๔. มีวินัย คือ การยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ขอบบังคับ และข้อปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งวินัยในตนเองและวินัยต่อสังคม

ผู้มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน/องค์กร/สังคมและประเทศ โดยที่ตนเองยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจ

๕. สุขภาพ คือ เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม มีกิจกรรมารยาทที่งดงาม มีสัมมาคารวะ

ผู้ที่มีความสุขภาพ คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าว รุนแรง วางอำนาจข่มผู้อื่น ทั้งโดยวาจาและท่าทาง แต่ในเวลาเดียวกันยังคงมีความมั่นใจในตนเอง เป็นผู้ที่มีมารยาท วางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

๖. สะอาด คือ ปราศจากความมัวหมอง ทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อม ความผ่องใส เป็นที่เจริญตา ทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

ผู้ที่มีความสะอาด คือ ผู้รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมถูกต้องตามสุขลักษณะ ผีกลั่นจิตใจมิให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ

๗. สามัคคี คือ ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้อง การ เกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสมานฉันท์

ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบของตน ทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จ ลุล่วง แก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทาง วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๘. มีน้ำใจ คือ ความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเอง แต่เห็นอกเห็นใจ เห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้ออาทร เอาใจใส่ ให้ความสนใจในความต้องการ ความจำเป็น ความทุกข์สุขของผู้อื่น และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน

ผู้ที่มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เข้าใจ เห็นใจ ผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติการ เพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน^{๓๘}

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

๑. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

^{๓๘} กระทรวงศึกษาธิการ, **ปฏิรูปการศึกษา ๘ คุณธรรมพื้นฐาน** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.moe.go.th> [๙ มิถุนายน ๒๕๕๙].

๒. ซื่อสัตย์สุจริต
๓. มีวินัย
๔. ใฝ่เรียนรู้
๕. อยู่อย่างพอเพียง
๖. มุ่งมั่นในการทำงาน
๗. รักความเป็นไทย
๘. มีจิตสาธารณะ^{๓๙}

ค่านิยม คือ ความนิยมในสิ่งที่มีค่าควรแก่การปกป้องคุ้มครองป้องกันดูแลรักษาไว้ให้มั่นคง ดำรงอยู่ ให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม ค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการ ได้แก่

๑. การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ
๒. การประหยัดและออม
๓. การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย
๔. การปฏิบัติตามคุณธรรมทางศาสนา
๕. ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์^{๔๐}

สุพัตรา สุภาพ ได้กล่าวไว้ว่า ค่านิยมทั่ว ๆ ไปมีทั้งดีและไม่ดีซึ่งก็แล้วแต่ทัศนคติของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มคนตามโอกาสหรือวาระต่าง ๆ หากสิ่งใดที่เราเห็นว่าไม่ดีเราก็ควรหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติ สิ่งใดที่เราเห็นว่าดีเป็นประโยชน์แก่สังคมเราก็ควรจะปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างสังคมให้ดีขึ้น ความเห็นของนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ได้กล่าวถึงค่านิยมในสังคมไทยที่ควรยกย่อง ดังต่อไปนี้

๑. รักพระมหากษัตริย์
๒. นับถือศาสนา
๓. ความเป็นไทย
๔. ความประหยัด
๕. ความมีระเบียบวินัย
๖. มีความรับผิดชอบ คือรู้จักหน้าที่ ที่ตนต้องกระทำต้องปฏิบัติ
๗. ความซื่อสัตย์สุจริต
๘. ความขยันขันแข็งมานะอดทน
๙. การยกย่องผู้ทำความดี

^{๓๙} กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

^{๔๐} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, วิทยากรกับการปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐), หน้า ๒๕.

๑๐. การรักพวกรักพ้อง
๑๑. มีเหตุผล
๑๒. ความยึดมั่นในอุดมการณ์มากกว่าบุคคล
๑๓. คำนิยมของไทย
๑๔. รักของส่วนรวม
๑๕. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
๑๖. เคารพผู้อาวุโส
๑๗. กตัญญูรู้คุณ
๑๘. ความรู้จักเสียสละในทางที่ถูกที่ควร
๑๙. ความสะอาด สุภาพเรียบร้อย
๒๐. การตรงต่อเวลา^{๔๑}

จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของคุณธรรมจริยธรรมมีความหมายเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดในเรื่องของความดี ความประพฤติการปฏิบัติ โดยมีเกณฑ์ตัดสินที่มีความแน่นอนเชื่อถือได้ ซึ่งทั้งคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญในสังคม ที่จะนำความสุขและความเจริญก้าวหน้าสู่สังคมนั้นๆ เพราะเมื่อคนในสังคมมีจริยธรรม จิตใจก็ย่อมสูงส่ง มีความสะอาดและสว่างในจิตใจ จะส่งผลต่อการกระทำ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ไม่ก่อให้เกิดทุกข์ แก่ตนเองและผู้อื่น

ดังนั้น คุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคน เป็นสิ่งสำคัญในสังคม ความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าจะบังเกิดขึ้นเมื่อคนในสังคมมีคุณธรรมจริยธรรม นโยบายสังคมของรัฐบาล มุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมเข้มแข็ง ให้คนในชาติอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์บนพื้นฐานของคุณธรรมในส่วนของภาคการศึกษาได้กำหนดไว้ว่า จะเร่งรัดปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา คุณธรรมจริยธรรม จึงมีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทย ที่ต้องการทั้งคนดีและคนเก่ง

^{๔๑} สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย (ค่านิยม, ครอบครัว, ศาสนา, ประเพณี), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๗.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีด้านคุณธรรมจริยธรรม

๒.๓.๑ ทฤษฎีคุณธรรม (virtue theory)

ทฤษฎีคุณธรรม (virtue theory) อธิบายว่าการจะตัดสินว่าใครคือคนดีต้องพิจารณาจาก “ตัวผู้กระทำ” ไม่ใช่ดูการกระทำในบริบทสถานการณ์เฉพาะหนึ่ๆว่าเขามีคุณลักษณะ (character) หรืออุปนิสัย (habit) ที่ประกอบด้วยคุณธรรมอะไร เช่น ปัญญา ความกล้าหาญ ความยุติธรรม ฯลฯ ดังนั้น คนดีจึงหมายถึงคนที่ฝึกฝนตนเองให้มีคุณธรรม เช่น มีปัญญา ความกล้าหาญ ความยุติธรรม เป็นต้น จนเป็นคุณลักษณะนิสัยประจำตัว ดังที่ อริสโตเติล กล่าวว่า “คุณธรรมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่เกิดขึ้นได้ด้วยการฝึกฝนจนเป็นอุปนิสัยประจำตัว”

คุณธรรมอันเป็นอุปนิสัยประจำตัวของแต่ละบุคคลนั่นเอง คือสิ่งที่โน้มน้าวหรือชักนำ/กำกับให้เขากระทำการสิ่งถูกต้องต่างๆ เช่น คนที่มีความยุติธรรมเป็นอุปนิสัยย่อมทำให้เขากระทำการต่างๆ อย่างยุติธรรมในบริบทของสถานการณ์ที่ต้องการความยุติธรรมซึ่งเขาเกี่ยวข้อง ดังนั้น คุณลักษณะนิสัยที่มีคุณธรรมของบุคคลจึงเป็นหลักประกันความคงเส้นคงวาของการกระทำที่ถูกต้องทางจริยธรรม

ทฤษฎีคุณธรรมเน้นที่ “ตัวบุคคล” (moral agent) โดยยึด “คนดี” ในอุดมคติ (ideal person) เป็นแบบอย่างหรือเป็นแรงบันดาลใจให้เราฝึกฝนตนเองให้เป็นคนดีมีคุณธรรม เช่น โสเครตีส เป็นแบบอย่างของบุคคลผู้มีความกล้าหาญทางจริยธรรม มหาตมะ คานธี เป็นแบบอย่างของบุคคลที่สมณะเรียบง่าย เมตตา อหิงสา ยึดมั่นในสันติวิธี ฯลฯ

จุดเด่นของทฤษฎีนี้คือ ถือว่าคุณธรรมเป็นเรื่องที่ต้องฝึกฝนหรือปฏิบัติจนเป็นคุณลักษณะนิสัยประจำตัวซึ่งจะส่งผลให้บุคคลมีคุณธรรมที่มั่นคง แต่จุดอ่อนก็คือการเน้นที่ตัวบุคคลอาจทำให้สังคมฝากความหวังไว้กับ “คนดี” หรือ “คนมีคุณธรรม” (virtuous person) ซึ่งอาจแสดงออกโดยการเรียกร้องหรือรอคอยบุคคลเช่นนั้นมาเป็นผู้นำให้ประเทศเจริญรุ่งเรือง หรือบางครั้งสังคมก็แสดงอาการเสมือนว่าสิ้นหวังเพราะขาดคนดีอย่างที่พูดกันว่า “สังคมเลว เพราะคนดีท้อแท้”

ข้อสังเกตคือ พื้นฐานความเชื่อทางศีลธรรมของสังคมไทยนั้น มาจากพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งความเชื่อของพุทธศาสนาแบบไทยๆนั้นดูเหมือนจะสอดคล้องกับทฤษฎีคุณธรรม ที่ถือว่าคุณธรรมเกิดจากการฝึกฝนจนเป็นนิสัย มีบุคคลในอุดมคติที่เป็นแบบอย่างทางคุณธรรมคือ พระพุทธเจ้า และพระอริยสงฆ์ ซึ่งหากพิจารณาจากวิถีคิดของพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม พระพุทธองค์ถือว่า “ธรรม” มีสถานะเหนือตัวบุคคล แม้แต่พระพุทธองค์เองยังเคารพธรรม ก่อนปรินิพพานก็ไม่ได้แต่งตั้งให้ใครเป็นศาสดาของพุทธบริษัทแทนแต่ให้ “ธรรมและวินัย” เป็นศาสดาของชาวพุทธ โดยเฉพาะหลักการวินิจฉัยความจริง ความถูกต้องในกาลามสูตร พระพุทธองค์กลับปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง

ที่จะให้เราฝากความหวังไว้กับ “ตัวบุคคล” แม้ว่าผู้那人จะเป็นครูหรือศาสดาของเราก้ตาม พระพุทธองค์นิยามตนเองเป็นเพียง “กัลยาณมิตร” ผู้ชี้แนะ^{๔๒}

๒.๓.๒ ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมด้วยการกระจ่างค่านิยม (value clarification หรือใช้ตัวย่อว่า VC)

ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมด้วยการกระจ่างค่านิยม หมายถึง กระบวนการหาหนทางให้บุคคลเข้าใจค่านิยมของตนเองและค่านิยมของผู้อื่นอย่างชัดเจน รวมทั้งรู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการคือ การให้บุคคลสำรวจค่านิยมของตนเองจากเงื่อนไข หรือสถานการณ์ที่กำหนดให้ กระบวนการนี้จะช่วยให้บุคคลเรียนรู้การตัดสินใจ การตั้งเป้าหมาย และการวางแผนชีวิต ตลอดจนการพัฒนาความคิด เพื่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความหมาย กระบวนการกระจ่างค่านิยมนี้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับการกระทำและทำให้บุคคลยอมรับความรู้สึก และความคิดของตนเอง

ผู้เสนอกระบวนการ VC กลุ่มแรก คือ Rath, Harmin and Simon ถือว่าค่านิยมคือหลักการประพฤติตนแบบต่างๆ ที่บุคคลถือว่าดีงามถูกต้อง ควรแก่การยึดถือ ความหมายของค่านิยมในกระบวนการ VC ตรงกับความหมายของคำว่า “จริยธรรม” ดังนั้น กระบวนการกระจ่างค่านิยม จึงเป็นกระบวนการกระจ่างจริยธรรมของตนเองด้วย

นักทฤษฎีกระจ่างค่านิยม ได้เสนอเกณฑ์ ๗ ประการ ของกระบวนการกระจ่างค่านิยม ดังนี้

๑. เกิดจากการเลือกของตนเองอย่างอิสระหรือไม่
๒. ได้พิจารณาทางเลือกอื่นๆ หรือเปล่า
๓. ได้พิจารณาผลของทางเลือกต่างๆ หรือเปล่า
๔. มีความภูมิใจ หรือยินดีในสิ่งที่ตนเลือกหรือเปล่า
๕. จะยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนเองอย่างเปิดเผยหรือไม่
๖. จะทำตามที่ตนตัดสินใจเลือกหรือไม่
๗. จะกระทำซ้ำหรือไม่^{๔๓}

^{๔๒} สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต ๓, **คนดีกับระบบที่ดี**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.kalasin3.go.th> [๙ มิ.ย. ๒๕๕๙].

^{๔๓} อมรา เล็กเริงสินธุ์, **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมอธรรม.๒๕๔๒), หน้า ๒๑๖.

๒.๓.๓ ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมด้วยการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม (moral reasoning หรือใช้ตัวย่อว่า MR)

ผู้นำทฤษฎีนี้ คือ Kohlberg ทฤษฎีของโคลเบอร์กเป็นที่ยอมรับ และรู้จักกันแพร่หลายตามแนวคิดพื้นฐานของโคลเบอร์ก (Kohlberg) จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์ในการตัดสินความถูกต้องของการกระทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญา ซึ่งผูกพันกับอายุของบุคคล

เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง ความสามารถด้านความคิดของบุคคล ในการจำแนกว่า การปฏิบัติแบบใดถูกต้อง ไม่ถูกต้อง ดี ไม่ดี ควรไม่ควร ตามเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่ง และเหตุผลเชิงจริยธรรม จะทำหน้าที่เป็นเหตุจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ รวมทั้งบุคคลสามารถประเมินคุณธรรมจริยธรรมของผู้อื่นได้ โดยการสังเกตและซักถามเหตุผลที่ใช้ในการตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งนั้นๆ

การพัฒนาจริยธรรม โดยวิธีฝึกยกระดับความสามารถในการตัดสินใจ และการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม หลักการสำคัญ คือ การกระตุ้นให้บุคคลเกิดความขัดแย้งทางความคิด ระหว่างความรู้หรือเหตุผลที่มีอยู่เดิมกับความรู้หรือเหตุผลที่ได้รับใหม่ ซึ่งอาจใช้วิธีให้เขารับรู้ความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งแตกต่างไปจากความคิดและเหตุผลของตนเอง

โคลเบอร์ก (Kohlberg) ได้สรุปโดยจัดระดับของพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น ๓ ระดับ แต่ละระดับจะมี ๒ ขั้น รวมเป็น ๖ ขั้น ดังนี้

๑. ระดับก่อนเกณฑ์ (อายุประมาณ ๒-๑๒ ปี)

ขั้นที่ ๑ : ใช้การลงโทษเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ขั้นที่ ๒ : ใช้การตอบสนองความต้องการของตนเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

๒. ระดับเกณฑ์สังคม (อายุประมาณ ๑๒ ปีขึ้นไป)

ขั้นที่ ๓ : ใช้การยอมรับของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ขั้นที่ ๔ : ใช้ระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

๓. ระดับเลยกฎเกณฑ์สังคม (อายุประมาณ ๒๐ ปีขึ้นไป)

ขั้นที่ ๕ : ใช้สัญญาสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ขั้นที่ ๖ : ใช้หลักการจริยธรรมสากลเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

โคลเบอร์ก (Kohlberg) มีความเชื่อว่ากฎเกณฑ์ที่คนเราใช้ตัดสินความถูกต้องของการกระทำและพัฒนาเป็นขั้นๆ จากขั้นกว่าไปสู่ขั้นสูงกว่าทีละขั้น ไม่มีการย้อนขั้น ไม่มีการข้ามขั้นและ ไม่มีการเร่งขั้น ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg) จริยธรรมแต่ละขั้นเป็นผลของการคิดไตร่ตรองในการคิดไตร่ตรองจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่นำมาพิจารณาส่วนหนึ่ง เป็นความเข้าใจของตนเองเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ทางสังคมที่ได้รับใหม่ โดยเฉพาะข้อมูลที่ได้

จากการรับฟังทรรศนะของผู้อื่น ซึ่งอยู่สูงกว่าระดับพัฒนาของตนหนึ่งขั้น หากข้อมูลต่างๆ เหล่านี้มีความขัดแย้งไม่ลงรอยกัน ความรู้สึกไม่สมดูลก็จะเกิดขึ้น ทำให้ผู้ตกอยู่ในสภาพไม่สมดูลนี้ต้องปรับตนเอง โดยการสำรวจและจัดระเบียบความคิดความเข้าใจของตนใหม่ มีการจำแนกประเด็นปัญหาต่างๆ ให้มีความชัดเจนและละเอียดมากขึ้น และมีการบูรณาการประเด็นต่างๆ เข้าด้วยกันเป็นความเข้าใจใหม่ ที่สามารถอธิบายสิ่งต่างๆ ได้ดีขึ้น ความเข้าใจใหม่เกิดจากการจัดระเบียบทางความคิด เป็นโครงสร้างทางความคิดใหม่ ซึ่งแตกต่างจากเดิม กระบวนการจำแนกการบูรณาการจึงเป็นกลไกของการพัฒนาจริยธรรม ผลของกระบวนการนี้ทำให้เกิดความเข้าใจใหม่ขึ้นมาแทนที่จริยธรรมเก่า จริยธรรมใหม่นี้จัดอยู่ในขั้นสูงเก่่าจริยธรรมเก่า และแตกต่างจากจริยธรรมเก่าในเชิงคุณภาพอย่างสิ้นเชิง

วิธีการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมตามทรรศนะของทฤษฎีการให้เหตุผลทางจริยธรรมที่เสนอโดยโคลเบอร์ก (Kohlberg) การปลูกฝังจริยธรรม คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีกฎเกณฑ์การตัดสินใจที่ถูกต้องด้วยเหตุผลในระดับสูง และอย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับกฎเกณฑ์สังคม ตามทรรศนะนี้ การพัฒนาจริยธรรมไม่อาจกระทำด้วยการสอน ไม่อาจกระทำด้วยการแสดงตัวอย่างให้ดู และไม่อาจกระทำด้วยวิธีการเรียนรู้ต่างๆ จริยธรรมสอนกันไม่ได้ จริยธรรมพัฒนาขึ้นมาด้วยการนึกคิดของแต่ละคนตามลำดับขั้น และตามระดับพัฒนาการทางปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุ ดังนั้น หากยังไม่ถึงวัยอันสมควร จริยธรรมบางอย่างก็จะไม่เกิด

การพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎีนี้กระทำได้ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลได้รับรู้ทรรศนะของผู้อื่นซึ่งมีจริยธรรมในขั้นที่สูงกว่าหนึ่งขั้น และเปิดโอกาสให้บุคคลทดลองแสดงบทบาทของผู้อื่น โดยเฉพาะบทบาทผู้อื่นที่มีต่อบุคคลนั้น เพื่อให้มีโอกาสประสบกับทรรศนะที่ขัดแย้งกับโครงสร้างความคิดทางจริยธรรมเดิมของตน ในจังหวะที่เกิดความขัดแย้งนี้ หากมีการชี้แนะที่เหมาะสมก็จะช่วยให้บุคคลพัฒนาเหตุผลทางจริยธรรมให้สูงขึ้นได้

๒.๓.๔ ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมตามแนวปรับพฤติกรรม (behavior modification หรือใช้ตัวย่อว่า BM)

การพัฒนาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีการปรับพฤติกรรม มุ่งสร้างพฤติกรรมที่ ดีงามที่บุคคลพึงปฏิบัติโดยการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลการกระทำวิธี BM ใช้ได้ ผลดีในการสร้างและรักษาพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและในการลดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา

แนวคิดพื้นฐานทางวิธีการ BM ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า พฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษ หากกำหนดให้พฤติกรรมหนึ่งๆ เช่น กล้าแสดงออกสัมพันธ์กับการได้รับสิ่งที่ผู้กระทำต้องการ เป็นเงื่อนไขการเสริมแรง พฤติกรรมการ

แสดงออกก็จะเกิดด้วยความถี่สูง ในทางกลับกันหากกำหนดให้พฤติกรรมดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับการได้รับสิ่งที่ไม่ต้องการ เป็นเงื่อนไขการลงโทษ พฤติกรรมนั้นจะค่อยๆ หดหายไป^{๔๔}

๒.๓.๕ ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม (social learning หรือใช้ตัวย่อว่า SL) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การเกิดจริยธรรมเป็นผลของสังคมประกิต (socialization) โดยใช้กระบวนการขัดเกลาอุปนิสัย อันเป็นผลมาจากการซึมซาบ (internalization) และการถอดแบบ (identification) จากสังคม นักทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม แบนดูรา (Bandura) มีแนวคิดพอสรุปได้ดังนี้

๑. สิ่งที่เราเรียนรู้คือความสัมพันธ์ต่างๆ เงื่อนไขความสัมพันธ์ต่างๆทำให้เกิดความเชื่อและความคาดหวังเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากพฤติกรรม ซึ่งทำให้มีการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ และเมื่อเรารู้ว่าเหตุการณ์ใดเกิดตามเหตุการณ์ใดอย่างไรแล้ว เมื่อประสบเหตุการณ์หนึ่งก็คาดหวังเกี่ยวกับอีกเหตุการณ์หนึ่งได้ ทำให้เกิดความตั้งใจวิตกกังวล ซึ่งความคาดหวังนี้ทำให้นุษย์ตัดสินใจกระทำ หรือไม่กระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งเพื่อให้เกิดผลตามที่ตนปรารถนา

๒. วิธีเรียนรู้ใช้ประสบการณ์ตรงและเรียนรู้ได้ด้วยการสังเกต

๓. ผลของการเรียนรู้จะอยู่ในรูปของความเชื่อว่าจะสัมพันธ์กันอย่างไร ความเชื่อนี้อาจแตกต่างกันไป ตามประสบการณ์ที่ได้รับหรือจากการบอกเล่า ซึ่งมักจะมีลักษณะโน้มแนวจิตใจ มีความน่าเชื่อถือสูง เช่น คำสอนของศาสนาต่างๆ ความเชื่อของคนมีอำนาจในการกำหนดพฤติกรรมของคน เช่น การยอมอดทนต่อความทุกข์ยากลำบาก ด้วยความเชื่อว่าจะทำให้มีความสุขในอนาคต การยอมตายเพื่อชีวิตที่ดีกว่าในภพที่ดีต่อไป

๔. การควบคุมพฤติกรรมด้วยสติปัญญา เป็นการใช้สติปัญญาไตร่ตรอง ทำให้มองเห็นวิธีการต่างๆ การคิดเชิงประเมินว่าพฤติกรรมหนึ่งๆ จะให้เกิดผลอย่างไรบ้าง ทำให้เกิดการตัดสินใจจะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง เป็นการบังคับตัวเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนตั้งใจไว้

๕. การตัดสินใจทางจริยธรรม เป็นกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกต้องของการกระทำตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่แต่ละบุคคลคิดว่าเกี่ยวข้อง ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้มีจำนวนมาก เช่น คำนี้ผู้กระทำว่าเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ มีสติปัญญาเพียงไร ในสภาวะแวดล้อมอย่างไร ทั้งนี้อาจจะตรงกับที่เราพูดว่า ต้องดูกาลเทศะ เป็นต้น

๖. การบังคับตนเอง (self-regulation) จะมี ๓ องค์ประกอบ เช่น บุคคลจำเป็นต้องมีมาตรฐานการประพฤติปฏิบัติ ประเมินความประพฤติปฏิบัติของตนตามมาตรฐาน และมีปฏิกิริยาต่อ

^{๔๔} อมรา เล็กเริงสินธุ์, **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๙.

ตนเองตามผลของการประเมิน องค์ประกอบทั้ง ๓ นี้ เกิดจากการเรียนรู้ทั้งโดยตรงและโดยการสังเกต จากพฤติกรรมของผู้ใหญ่ที่เป็นต้นแบบ และบุคคลจะพึงพอใจในตนเองก็ต่อเมื่อได้ทำตามมาตรฐานที่ตนตั้งไว้เท่านั้น

ดังนั้น การพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎีนี้จึงเน้นตัวแบบที่จะใช้เป็นตัวอย่าง โดยใช้วิธีเทียบเคียง (identification) จนในที่สุดยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคมมาเป็นหลักปฏิบัติของตนโดยอัตโนมัติ

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเน้นกระบวนการซึมซาบ (internalization) ค่านิยมของสังคม เป็นกระบวนการที่บ่มเพาะบุคลิกภาพ หลักการสำคัญของการพัฒนาจริยธรรมในทฤษฎีนี้ คือ การจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งได้แก่ ตัวอย่างและคำอธิบายเพื่อให้ผู้เรียนตระหนักว่าผลการกระทำนั้นๆ นำไปสู่ผลที่เกิดขึ้นอย่างไร มีคุณค่าหรือพึงปรารถนาหรือไม่ การใช้แนวคิดจึงต้องให้มีความสอดคล้องกันทั้งประสบการณ์ตรงและการอบรมสั่งสอน ซึ่งหากมีความสอดคล้องกันมาก การเรียนรู้จะมีประสิทธิผลและสนองได้ตรงเป้าหมาย แต่หากไม่สอดคล้องกันผลที่เกิดขึ้นก็ลดลงไป^{๔๕}

๒.๓.๖ ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทย

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมแสดงถึงสาเหตุของพฤติกรรมของคนดี และของคนเก่ง ว่าพฤติกรรมเหล่านี้มีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง ทฤษฎีนี้สร้างจากการสรุปผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมต่างๆ ของคนไทยทั้งเด็กและผู้ใหญ่ อายุ ๖ ปี ถึง ๖๐ ปี ว่าพฤติกรรมเหล่านั้นมีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง จำนวนหลายสิบเรื่อง มีคนไทยที่ถูกศึกษารวมหลายพันคน ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ซึ่งเป็นผลการวิจัยในประเทศไทยในช่วง ๒๐ ปี และได้นำมาประยุกต์เป็นทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทย กรอบแนวคิดที่เป็นจุดเด่นของทฤษฎีนี้มีความว่า ลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา เพื่อส่งเสริมให้บุคคลเป็นคนดีและคนเก่ง

ลักษณะของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทย มีการแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. ส่วนที่หนึ่ง ได้แก่ ส่วนที่เป็นดอกไม้และผลของต้นไม้ ในส่วนนี้ดอกไม้และผลไม้บนต้นแสดงถึง พฤติกรรมทำดีละเว้นชั่ว และพฤติกรรมการทำงานที่ขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม ส่วนแรกนี้เป็นพฤติกรรมประเภทต่างๆ ที่เข้าเป็นพฤติกรรมพลเมืองดี พฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศและพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็ง ผลที่ออกมาเป็นพฤติกรรมต่างๆ ที่น่าปรารถนา มีสาเหตุ ๒ กลุ่ม กลุ่มแรก คือ สาเหตุทางจิตใจที่เป็นส่วนลำต้นของต้นไม้ และกลุ่มที่สอง อยู่ในส่วนรากแก้วของต้นไม้

^{๔๕} อมรา เล็กเรณูสินธุ์, *คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาธรรม. ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๙.

๒. ส่วนที่สอง ได้แก่ ส่วนที่เป็นลำดับขั้นของต้นไม้ เป็นส่วนที่เป็นสาเหตุทางจิตใจที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา อันประกอบไปด้วยจิตลักษณะ ๕ ด้าน คือ

- ๑) เหตุผลเชิงจริยธรรม
- ๒) มุ่งอนาคตและการควบคุมตัวเอง
- ๓) ความเชื่ออำนาจตน
- ๔) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
- ๕) ทศนคติ คุณธรรม และค่านิยม

๓. ส่วนที่สาม ได้แก่ ส่วนที่เป็นรากแก้วของต้นไม้ เป็นจิตลักษณะอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นสาเหตุทางจิตใจที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนามีอยู่ ๓ ด้าน คือ

- ๑) สติปัญญา
- ๒) ประสบการณ์ทางสังคม
- ๓) สุขภาพจิต

จิตลักษณะทั้ง ๓ นี้ อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ ๕ ประการ ที่ลำดับขั้นของต้นไม้ก็ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ ๓ ด้านดังกล่าวและอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน ทางโรงเรียน และทางสังคมที่เหมาะสม นอกจากนั้นบุคคลยังมีความพร้อมที่จะรับการพัฒนาจิตลักษณะบางประการใน ๕ ด้านนี้ โดยวิธีการอื่นๆ ด้วย ฉะนั้น จิตลักษณะพื้นฐาน ๓ ประการ จึงเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและของคนเก่งนั่นเอง นอกจากนั้นจิตลักษณะพื้นฐาน ๓ ประการที่รากนี้อาจเป็นสาเหตุร่วมกับจิตลักษณะ ๕ ประการที่ลำดับขั้น เพื่อใช้อธิบายทำนาย และพัฒนาพฤติกรรมดังกล่าวด้วย ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทยของ ดวงเดือน พันธุนาวิน มีแนวคิดในการพัฒนาจริยธรรมแก่เยาวชนตามกลุ่มอายุ กล่าวคือเด็กในช่วงอายุ ๙-๑๓ ปี (ประถมศึกษาปีที่ ๔-มัธยมศึกษาปีที่ ๒) ควรพัฒนาลักษณะจริยธรรม การควบคุมตนเอง การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราและควรมีเหตุผล ส่วนเยาวชนในช่วงอายุ ๑๔-๑๙ ปี (มัธยมศึกษาปีที่ ๓-มัธยมศึกษาปีที่ ๖) ควรพัฒนาจริยธรรมการเห็นแก่ส่วนรวมและมีมนุษยธรรมสูง ความสามารถควบคุมตนเองอย่างเต็มที่และความเป็นประชาธิปไตย^{๔๖}

^{๔๖} ดวงเดือน พันธุนาวิน, ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม : การวิจัยและการพัฒนาบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

๒.๔ สภาพพื้นที่ที่ศึกษา

อำเภอชุมแสง เป็นอำเภอเก่าแก่อำเภอหนึ่งของจังหวัดนครสวรรค์ แต่เดิมอยู่ในความปกครองของอำเภอเมืองนครสวรรค์ จ.นครสวรรค์ ต่อมาทางราชการได้แบ่งท้องที่การปกครองจัดตั้งเป็นตำบลเกยไชย จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศฐานะขึ้นเป็นอำเภอโดยเรียกชื่อว่า "อำเภอพินลาน" เนื่องจากตั้งอยู่ที่พินลาน (ปัจจุบันคือหมู่ที่ ๔ ตำบลพินลาน) ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อจาก "อำเภอพินลาน" มาเป็น "อำเภอเกยไชย"

ในปี ๒๔๕๘ ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งอยู่ที่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่านที่บ้านชุมแสง ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับตลาดชุมแสง จึงได้เปลี่ยนชื่อจาก "อำเภอไชย" มาเป็น "อำเภอชุมแสง" คำว่า "ชุมแสง" มีผู้เล่าต่อ ๆ กันมาเป็น ๒ ทาง คือ ต้นไม้ชนิดนี้ เรียกว่า "ต้นชุมแสง" มีลักษณะคล้ายกับต้นแจง สมัยก่อนมีขึ้นอยู่ทั่วไปใบคล้าย ใบมะปราง เชี่ยวชะอุ่มตลอดปี โบราณใช้ทำยารักษาโรคพรายเลือดลมสตรี ผลของต้นชุมแสงชาวบ้านจะเก็บไปใช้เป็นลูกกระสุนสำหรับธนู ต้นชุมแสงจึงเป็นสัญลักษณ์ประจำถิ่นต่อมา ได้ใช้เป็นชื่อบ้านเรียกว่า "บ้านชุมแสง"

สมัยพระเจ้าตากสินนากองทัพออกทำการปราบก๊กต่างๆ ได้ตั้งค่าย และเป็นที่สะสมอาวุธ ยุทโธปกรณ์ หรือคลังแสง สำหรับปราบก๊กเจ้าเมืองพิษณุโลก ชาวบ้านจึงเรียกบริเวณที่ตั้งค่ายแห่งนั้นว่า "คลังแสง" และต่อ ๆ มาได้เรียกเพี้ยนเป็น "ชุมแสง"

อำเภอชุมแสงมีพื้นที่ ๗๑๖.๗๖๒ ตร.กม. หรือ ๔๔๗,๙๕๓ ไร่ ประชากรประกอบ อาชีพหลัก ได้แก่ เกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ และประมง อาชีพเสริม ได้แก่ รับจ้าง และค้าขาย ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว, พริก, ผลไม้สวน, ปลา, น้ำตาลโตนดและน้ำตาลสด แหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำน่าน แม่น้ำยม บึงบอระเพ็ด คลองจระเข้เผือก คลองหนองซอน คลองบ้านลาด คลองโพหนองยาว และบึงหลวง^{๔๗}

โรงเรียนในเขตอำเภอชุมแสง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ มีจำนวนนักเรียนทั้งหมด ๓,๓๖๔ คน จำนวนครู ๒๖๙ คน และจำนวนโรงเรียนทั้งหมด ๓๗ โรงเรียน ซึ่งได้แบ่งออกเป็นเครือข่ายต่างๆ ทั้งหมด ๔ เครือข่าย คือ

๑. เครือข่ายชุมแสง ๑ มี ๑๑ โรงเรียน ดังนี้

- ๑) โรงเรียนบ้านท่าจันทน์ (ศักดิ์) หมู่บ้านท่าปลาย่าง ตำบลโคกหม้อ
- ๒) โรงเรียนวัดชะมั่ง หมู่บ้านชะมั่ง ตำบลชะมั่ง
- ๓) โรงเรียนวัดพิบูล หมู่บ้านวังแดงโม ตำบลชะมั่ง
- ๔) โรงเรียนวัดทับกฤชเหนือ หมู่บ้านย่านสวาย ตำบลทับกฤช

^{๔๗} ข้อมูลอำเภอชุมแสง, รู้จักอำเภอชุมแสง, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.amphoe.com> [๑๙ มิ.ย. ๒๕๕๙].

- ๕) โรงเรียนชุมชนวัดคลองปลากด หมู่บ้านคลองปลากด ตำบลทับกฤช
- ๖) โรงเรียนอนุบาลชุมแสง (วัดทับกฤชกลาง) หมู่บ้านทับกฤช ตำบลทับกฤช
- ๗) โรงเรียนวัดดอนสนวน หมู่บ้านคลองสนวน ตำบลทับกฤชใต้
- ๘) โรงเรียนบ้านท่าจันทน์ (สำลีประชานุเคราะห์) หมู่บ้านท่าจันทน์ ตำบลพันลาน
- ๙) โรงเรียนวัดแสงรังสรรค์ หมู่บ้านคลองสำพรัง ตำบลพันลาน
- ๑๐) โรงเรียนวัดพันลาน หมู่บ้านวัดพันลาน ตำบลพันลาน
- ๑๑) โรงเรียนวัดปากคลองปลากด หมู่บ้านคลองปลากด ตำบลพันลาน

๒. เครือข่ายชุมแสง ๒ มี ๔ โรงเรียน ดังนี้

- ๑) โรงเรียนชุมชนวัดเกษไชโยเหนือ (นิรภัยประชานุกุล) หมู่บ้านเกษไชโย ตำบลเกษไชโย
- ๒) โรงเรียนวัดท่านา หมู่บ้านท่านา ตำบลเกษไชโย
- ๓) โรงเรียนบ้านต้นโพธิ์(ประชานุกุล) หมู่บ้านบ้านต้นโพธิ์ ตำบลโคกหม้อ
- ๔) โรงเรียนบ้านเนิน หมู่บ้านบ้านเนิน ตำบลโคกหม้อ

๓. เครือข่ายชุมแสง ๓ มี ๑๓ โรงเรียน ดังนี้

- ๑) โรงเรียนวัดท่าไม้ หมู่บ้านท่าไม้ ตำบลท่าไม้
- ๒) โรงเรียนบ้านวังใหญ่ หมู่บ้านวังใหญ่ ตำบลท่าไม้
- ๓) โรงเรียนวัดวังใหญ่ หมู่บ้านวัดวังใหญ่ ตำบลท่าไม้
- ๔) โรงเรียนวัดดงกะพี้ หมู่บ้านดงกะพี้ ตำบลท่าไม้
- ๕) โรงเรียนบ้านท่ากร่าง หมู่บ้านท่ากร่าง ตำบลท่าไม้
- ๖) โรงเรียนบ้านท่าเตียน หมู่บ้านท่าเตียน ตำบลท่าไม้
- ๗) โรงเรียนวัดหนองซอน หมู่บ้านหนองซอน ตำบลท่าไม้
- ๘) โรงเรียนบ้านบึงหมัน (นิรภัยประชานุเคราะห์) หมู่บ้านบ้านบึงหมัน ตำบลบางเคียน
- ๙) โรงเรียนบ้านประชาสามัคคี หมู่บ้านคลองคล้า ตำบลบางเคียน
- ๑๐) โรงเรียนวัดคลองยาง หมู่บ้านคลองยาง ตำบลบางเคียน
- ๑๑) โรงเรียนวัดเนินสะเดา หมู่บ้านเนินสะเดา ตำบลบางเคียน
- ๑๒) โรงเรียนวัดบ้านลาด หมู่บ้านวัดบ้านลาด ตำบลบางเคียน
- ๑๓) โรงเรียนวัดบางเคียน หมู่บ้านบางเคียน ตำบลบางเคียน

๔. เครือข่ายชุมแสง ๔ มี ๙ โรงเรียน ดังนี้

- ๑) โรงเรียนวัดไผ่สิงห์ หมู่บ้านไผ่สิงห์ ตำบลไผ่สิงห์
- ๒) โรงเรียนวัดคลองเกษมเหนือ หมู่บ้านคลองเกษมเหนือ ตำบลไผ่สิงห์
- ๓) โรงเรียนวัดโพธิ์หนองยาว หมู่บ้านโพธิ์หนองยาว ตำบลไผ่สิงห์

- ๔) โรงเรียนวัดบางไช หมู่บ้านบางไช ตำบลพิบูล
- ๕) โรงเรียนวัดหัวกะทุม หมู่บ้านหัวกะทุม ตำบลพิบูล
- ๖) โรงเรียนวัดหนองกุ่ม หมู่บ้านหนองกุ่มทอง ตำบลหนองกระเจา
- ๗) โรงเรียนวัดหนองโก หมู่บ้านหนองโก ตำบลหนองกระเจา
- ๘) โรงเรียนบ้านหนองโพลง หมู่บ้านเนินตะโก ตำบลหนองกระเจา
- ๙) โรงเรียนบ้านดงขุย หมู่บ้านบ้านดงขุย ตำบลหนองกระเจา^{๔๘}

สถานที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ โรงเรียนในอำเภอชุมแสงเครือข่ายที่ ๓ จำนวน ๑๓ โรงเรียน ในปีการศึกษา ๒๕๕๙ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ ซึ่งพบว่า มีปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน อาทิเช่น นักเรียนขาดความมีระเบียบวินัยในการมาเรียน อย่างสม่ำเสมอ ขาดความซื่อสัตย์สุจริตโดยลอกการบ้านเพื่อนแล้วนำมาส่งครู และไม่มีความประหยัด โดยไม่เก็บรักษาอุปกรณ์การเรียนของตน เป็นต้น^{๔๙}

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมหมาย เกาสน ได้วิจัยเรื่องสภาพการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียนระดับชั้น ประถมศึกษา โรงเรียนมินบุรี สังกัดเขตมินบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่าสภาพการปลูกฝังคุณธรรม อยู่ในระดับมากทุกกิจกรรม โดยครูใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม อยู่ในระดับแรก รองลงมาคือ การอบรมนักเรียน การประเมินคุณภาพ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ตามลำดับ ส่วนการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเป็นแนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมน้อยที่สุด^{๕๐}

รัชณี โภชนาการ ได้ศึกษากระบวนการบริหารจัดการ กับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน : กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษาแห่งหนึ่ง ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ภูเก็ต พบว่า การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ด้านมีสัมมาคารวะ และความมีอัธยาศัยไมตรี ในกระบวนการบริหาร มี ๔ กระบวนการ คือ การทำงานอย่างต่อเนื่อง การอบรมสั่งสอนของโรงเรียนควบคู่กับผู้ปกครอง การร่วมกันให้การสนับสนุนของโรงเรียน บ้าน วัด และชุมชน การกำกับติดตามและประเมินผล เงื่อนไขที่มีผลต่อการบริหารจัดการมี ๕ เงื่อนไข คือ

^{๔๘} สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑, กลุ่มบริหารงานบุคคล, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://202.143.131.34/index.php/th/component/content> [๑๙ มิ.ย. ๒๕๕๙].

^{๔๙} คณะผู้บริหารอำเภอชุมแสง, แบบบันทึกการประชุมผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอชุมแสง ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๘, (นครสวรรค์ : ฝ่ายวิชาการอำเภอชุมแสง, ๒๕๕๘) (อัดสำเนา)

^{๕๐} สมหมาย เกาสน, “สภาพการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียน ระดับชั้นประถมศึกษา โรงเรียนมินบุรี”, ภาคนิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๖), หน้า ๗๐.

๑. เงื่อนไขนโยบาย ต้องมีความชัดเจนเป็นรูปธรรม และความต้องการของชุมชน
๒. เงื่อนไขตัวบุคคล ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
๓. เงื่อนไขการให้รางวัลจากการทำความดี
๔. เงื่อนไขสิ่งแวดล้อม ได้แก่ โรงเรียน บ้าน วัด และชุมชน
๕. เงื่อนไขค่านิยมดั้งเดิมของสังคมไทย

นลินี นุตย์จิตะ ได้วิจัยเรื่อง การดำเนินงานกิจการนักเรียนด้านการส่งเสริมวินัย คุณธรรม และจริยธรรมของนักเรียน พบว่า ควรสร้างความเข้าใจในเรื่องวินัย คุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนให้เกิดในหมู่นักเรียน มากกว่าการลงโทษกวดขันนักเรียนที่ประพฤติตัวออกนอกกฎระเบียบ ข้อบังคับด้วยความเด็ดขาด ครูและบุคลากรในโรงเรียนควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน และควรจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ให้มีขึ้นบ่อยๆ รวมทั้งให้ครูที่ปรึกษาเป็นผู้ให้คำแนะนำอบรมในด้านวินัยและความประพฤติให้นักเรียนอยู่เสมอ

สุมาลี สุจินดา ได้ศึกษาเรื่องจริยธรรมของเด็กมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดคณะรักกางเขน แห่งจันทบุรี เพื่อเปรียบเทียบเชิงจริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดคณะรักกางเขน แห่งจันทบุรี จำแนกตามความคิดเห็นของผู้ปกครองและครู ซึ่งพบว่า จริยธรรมของเด็กมัธยมศึกษา โรงเรียนสังกัดคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี ตามความคิดเห็นของผู้ปกครองและครู ด้านความเมตตา กรุณา ความสามัคคี ความอดทน ความเสียสละ โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วน ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ และความประหยัด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จุฑาทิพย์ เปี่ยมประถม ได้ศึกษาเรื่องจริยธรรมนักเรียนประถมศึกษาตามความคิดเห็นของครูและผู้ปกครอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา และเพื่อเปรียบเทียบจริยธรรมนักเรียนประถมศึกษาตามความคิดเห็นของครูและผู้ปกครอง สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ๑) ระดับจริยธรรม ของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา ตามความคิดเห็นของครูและผู้ปกครอง สังกัดสำนักงานการ ประถมศึกษา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา จำแนกตามความคิดเห็นของครูผู้สอน ของครูและ ผู้ปกครอง ด้านความใฝ่รู้ ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านความอดทน ด้านความประหยัด ด้านความ ซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความเสียสละ ด้านความเมตตา กรุณา ด้านความตรงต่อ เวลา ด้านความสามัคคี ด้านความยุติธรรม ด้านความเป็นผู้มีวิวัฒธรรมและปฏิบัติตาม ขนบธรรมเนียมประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวที อยู่ใน ระดับมาก ๒) ระดับจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา ตามความคิดเห็นของครูและ ผู้ปกครอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา จำแนกตามความ คิดเห็นของครูผู้สอน ของครูและผู้ปกครอง ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านความอดทน ด้านความ

ประหยัด ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความเสียสละ ด้านความเมตตากรุณา ด้านความตรงต่อเวลา ด้านความสามัคคี ด้านความยุติธรรม ด้านความเป็นผู้มีวิวัฒนาการและปฏิบัติ ตามขนบธรรมเนียมประเพณี โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนจริยธรรมด้าน ความใฝ่รู้และด้านความกตัญญูกตเวที แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๕๑}

พระครูสมุห์ศรีธัญญ์ ปญญาวิชโร(ทำนุ) ได้รายงานผลการวิจัยเรื่องการส่งเสริมคุณธรรม นักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนวัดเปาโรหิตย์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ดังนี้คือ การจัด กิจกรรมการสอนที่เป็นรูปธรรม สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนักเรียนได้ในระดับหนึ่ง ครู พ่อแม่ และผู้ปกครองเป็นต้นแบบความประพฤติที่ดี^{๕๒}

วาสนา ต๊ะกาบโค ได้ศึกษาเรื่องการประเมินการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต ๑ พบว่า จากการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนด้านปัจจัย ผลการวิจัย พบว่า ทุกองค์ประกอบโดยเฉพาะด้านการดำเนินการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ คือ การกำหนดวิสัยทัศน์ ปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย โดยกำหนดไว้ในแผนธรรมนูญโรงเรียนหรือแผนกลยุทธ์ มีจุดเน้นในการพัฒนา โรงเรียนวิถีพุทธในระดับมาก และในปี ๒๕๕๙ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงาน บริการและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์กรมหาชน) สรุปว่า คุณธรรมเร่งด่วนที่ควรดำเนินการตามลำดับ คือ

๑. ความซื่อสัตย์
๒. ความเอื้อเฟื้อ มีน้ำใจ เมตตา
๓. ความละเอียด เกรงกลัวต่อบาป
๔. มีจิตสำนึกสาธารณะ
๕. การมีสติ
๖. ความขยันหมั่นเพียร^{๕๓}

^{๕๑} พระครูประโชติจันทร์วิมล (นาม จันทโชโต), การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม นักเรียนโรงเรียน นวมินทราชินูทิศหอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๙.

^{๕๒} พระครูสมุห์ศรีธัญญ์ ปญญาวิชโร(ทำนุ), การส่งเสริมคุณธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียน วัดเปาโรหิตย์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร, **ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา** บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖, หน้า ๘๕.

^{๕๓} พระครูประโชติจันทร์วิมล (นาม จันทโชโต), การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม นักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศหอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๖.

วินัย พุ่มบุญทริก ได้ศึกษาวิจัยการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โดยผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายปกครอง โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี พบว่ามีแนวทางดังนี้

๑. ด้านความมีวินัย มีความรับผิดชอบ และปฏิบัติตนตามระเบียบและหลักธรรมเบื้องต้นของแต่ละศาสนา ควรปลูกฝังระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ ในวันสำคัญทางศาสนาโดยครูอาจารย์หมวดสังคมศึกษาควรจะนำนักเรียนไปเข้าศาสนสถานทำบุญ เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

๒. ด้านความซื่อสัตย์ ควรดำเนินการแก้ไขโดยอาศัยการอบรมจากอาจารย์ที่ปรึกษาฝ่ายปกครอง เพื่อขัดเกลาให้นักเรียนในความปกครองหรือที่รับผิดชอบ ได้เป็นคนดีมีความซื่อสัตย์สุจริต

๓. ด้านมีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละเพื่อส่วนรวม ครูอาจารย์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในความมีความเมตตากรุณาต่อศิษย์ โดยเฉพาะความสามัคคีในหมู่คณะควรสร้างให้เกิดขึ้นในองค์กร เพื่อให้นักเรียนได้นำไปปฏิบัติเป็นแบบอย่าง

๔. ด้านประหยัด อาจารย์ที่ปรึกษาแต่ละท่านควรอบรมชี้แนะเกี่ยวกับแนวทางการประหยัดและออมด้วยการเก็บเงินสะสมเป็นรายวันหรือรายสัปดาห์ เพื่อให้นักเรียนเกิดความตระหนักและเห็นประโยชน์ของการออมทรัพย์ในอนาคต ควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียน ได้ประหยัดและออม^{๕๔}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนประถมศึกษา ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตของเนื้อหาที่ได้มาจากการสังเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนในระดับประถมศึกษาที่ควรเร่งพัฒนาแบ่งออกเป็น ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านความซื่อสัตย์ ๒) ด้านความขยัน ๓) ด้านความมีระเบียบวินัย ๔) ด้านความประหยัด ๕) ด้านความมีน้ำใจ

^{๕๔} สุภาพร สุขสวัสดิ์, การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสตรีรัตนบุรี, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒), หน้า ๖๑.

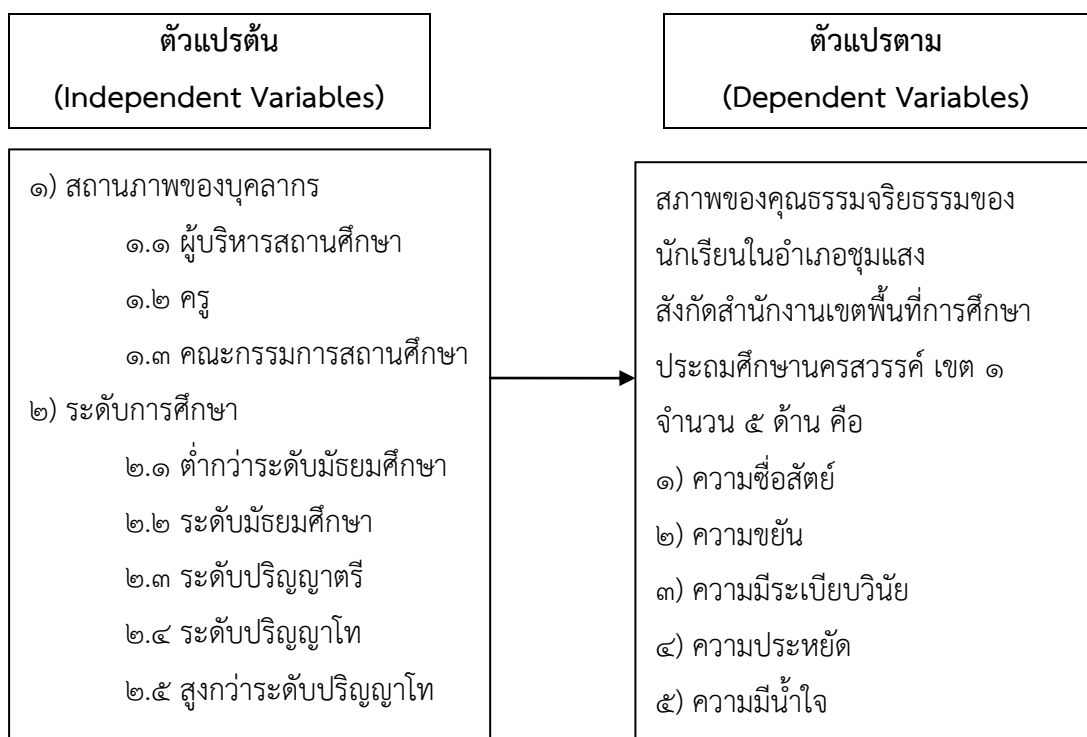
ตารางที่ ๒.๑ แสดงความถี่ของคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

รายการ	คุณธรรม ๔ ประการ พระราชดำรัส ของ รัชกาลที่ ๙	ค่านิยม ๑๒ ประการ โดย คสช.	คุณ ธิ ร ร ม พื้นฐาน ๘ ประการ โดย กระทรวง ศึกษาธิการ	คุณลักษณะอัน พึงประสงค์ โดยกระทรวง ศึกษาธิการ	ค่านิยม ๕ ประการ โดย ส.น.ง. . วัฒนธรรม แห่งชาติ	ค่านิยมของ สังคมไทยที่ ควรยกย่อง โดย สutherland สุภาพ	รวม
๑) ความซื่อสัตย์/ การรักษาความลับ	✓	✓	✓	✓	-	✓	๕
๒) การรู้จักข่มใจ ตนเอง	✓	-	-	-	-	-	๑
๓) ความอดทน อดกลั้นและอดออม	✓	✓	-	-	-	-	๒
๔) ละวางความชั่ว	✓	-	-	-	-	-	๑
๕) รักษา ศาสนา พระมหากษัตริย์	-	✓	-	✓	✓	-	๓
๖) ความกตัญญู	-	✓	-	-	-	✓	๒
๗) ความขยัน	-	✓	✓	✓	✓	✓	๕
๘) รักษาวัฒนธรรม ประจำชาติ	-	✓	-	✓	-	✓	๓
๙) นับถือศาสนา	-	✓	-	-	✓	✓	๓
๑๐) ความมี ระเบียบวินัย	-	✓	✓	✓	✓	✓	๕
๑๑) ความพอเพียง	-	✓	-	✓	-	-	๒
๑๒) ความเข้มแข็ง	-	✓	-	-	-	-	๑
๑๓) ความมีน้ำใจ / จิตสาธารณะ	✓	✓	✓	✓	-	-	๔
๑๔) ความประหยัด	✓	-	✓	✓	✓	✓	๕

จากตารางแสดงความถี่ของคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาพบว่า จากการสังเคราะห์เนื้อหาสามารถกำหนดขอบเขตคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องการศึกษา ได้ ๕ ด้าน คือ ๑) ความซื่อสัตย์ ๒) ความขยัน ๓) ความมีระเบียบวินัย ๔) ความประหยัด และ ๕) ความมีน้ำใจ ซึ่งเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่มีความถี่ในระดับ ๔ ขึ้นไป ผู้วิจัยจึงนำมาสรุปเป็น กรอบแนวคิดเพื่อวิจัยต่อไป

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในอำเภอชุมแสง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๑ สามารถสรุปแผนภาพกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ได้ดังนี้

ภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)